

karşı başlattığı harekât içinde yer alan Muhammed b. Aclân, Ca'fer b. Süleyman el-Hâşimî Medine valisi olunca yakalanıp valinin huzuruna getirildi. Ca'fer b. Süleyman onun elinin kesilmesini veya başka bir şekilde cezalandırılmasını emretti, ancak şehrin ileri gelenlerinin arzusu üzerine serbest bırakıldı. Muhammed b. Aclân 148 (765) yılında Medine'de vefat etmiş olup bu tarih 147 ve 149 olarak da kaydedilmiştir.

Muhammed b. Aclân babasından ve Enes b. Mâlik, Ebân b. Sâlih, Âsım b. Ömer b. Katâde, İyâs b. Muâviye, Bükeyr b. Abdullah b. Eşec, Sevr b. Zeyd ed-Dîlî gibi âlimlerden hadis rivayet etmiş; kendisinden oğlu Abdullah, İbrâhim b. Ebû Able el-Makdisî, Esbât b. Muhammed el-Kureşî, Bişr b. Mufaddal, Bişr b. Mansûr, Hayve b. Şüreyh ve diğerleri rivayette bulunmuştur.

Mescid-i Nebevî'de bir ders halkası oluşturan Muhammed b. Aclân çok hadis rivayet etmesi, fıkıh bilgisi ve fetvaları ile dikkati çekmiş, ibadete düşkünlüğü ve güzel ahlâkıyla tanınmıştır. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtım er-Râzî, Ebû'l-Hasan el-İclî, Nesâî ve Ya'kûb b. Şeybe gibi âlimler onu sika kabul etmiş, fakat bazı hadisçiler hâfızasının zayıflığından söz etmiştir. Zehebî, hadislerinin sahih niteliğinde değilse de hasen derecesinden daha aşağı olmadığını söylerken (*A'lamü'n-nübelâ*, VI, 322) muhtemelen onun hâfızasıyla ilgili bu durumu dikkate almıştır. Naklettiği hadislerin *Şahîhâyn*'de ancak şâhid olarak yer alması da bu yönüyle ilgili olmalıdır. Diğer dört *Sünen* müellifinin eserlerinde rivayetlerine yer verdiği Muhammed b. Aclân'dan nakledilen bir hadisle ilgili bir soru üzerine İmam Mâlik'in söylediği, "İbn Aclân bu tür şeyleri bilmezdi ve âlim değildi" sözünü de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür (a.g.e., VI, 320; VIII, 104).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Da'avât", 13, "Tevhîd", 13; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, I, 196-197; İbn Sa'd, *et-Tabakât: el-Mütemmim*, s. 354-356; Tirmizî, *el-İlel* (es-Sünen içinde, nşr. İbrâhim Ate İvaz), Kahire 1385/1965, V, 745; İclî, *eş-Şikât*, s. 410; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 595; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 580, 599, 604-605; İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 49-50; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, VII, 386-388; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), VIII, 114-115; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, VI, 317-322; VIII, 104; a.mlf., *Mizânü'l-İtidâl*, III, 644-647; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 101-108; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 341-342.

ZEKERİYA GÜLER

MUHAMMED AHMED DEHMÂN

(محمد أحمد دهمان)

Muhammed b. Ahmed
b. Hâlid Dehmân ed-Dımaşkî
(1899-1988)

Suriyeli tarihçi ve muhakkik.

Şam'da doğdu. İlk öğrenimine Şam kurâ ve ulemâsından olan babası Ahmed Dehmân'ın yanında başladı. Daha sonra medrese tahsiline devam etti ve aralarında Ebû'l-Hayr el-Meydânî ile Muhammed el-Kutb'un bulunduğu pek çok âlimden ders aldı. Ancak onu en çok etkileyen hocası islah hareketinin önde gelen isimlerinden Abdülkâdir Bedrân'dı. Osmanlılar'ın I. Dünya Savaşı'nın ardından Suriye'den çekilmesiyle yeni kurulan hükümet tarafından müderris tayin edildi, bu arada Osmanlı ve Memlük tarihleriyle ilgilendi. Özellikle Şam tarihine yöneldi ve kendisi de bir Hanbelî ve Selefî olduğundan Hanbelîliğin merkezi durumundaki Sâlihiye semtiyle ilgili çalışmalar yaptı, burayı tanıtan metinler neşretti. Müslümanların geri kalmasının asil sebebini ilmi yetersizliğe bağlayan Dehmân ilme önem verilmesi ve islah çalışmaları yapılması için gayret gösterdi. Bu konuda görüşlerini dile getirmek amacıyla *el-Mişbâh* dergisini çıkardı. Küçük Âdiliyye Medresesi'nde Mektebü'd-dirâsâti'l-İslâmiyye adıyla bir müessese kurarak burada bir kısım fikir arkadaşlarıyla birlikte Arap edebiyatı ve İslâm kültürü hakkında konferanslar verdi. Ayrıca çeşitli gazetelerde, *Mecelletü't-Temeddüni'l-İslâmî* ve *Mecelletü'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî*'de yazılar yazdı. Suriye ilim hayatına yaptığı katkılar sebebiyle 1983'te birinci dereceden Suriye üstün başarı nişanı ile ödüllendirildi. Muhammed Ahmed Şam'da vefat etti.

Eserleri. A) Telifleri. *Kitâbü's-Şıyâm* (Dımaşk 1922); *Dürüsü't-tecvîdi'l-hadîse* (Dımaşk 1924); *Fî riğâbi Dımaşk* (Dımaşk 1982); *Dirâsât fi's-sekâfeti'l-İslâmiyye* (Dımaşk 1983); *Vülâtü Dımaşk fi'ahdi'l-Memâlik* (Dımaşk 1984); *Mu'cemü'l-elfâzi't-târîhiyye fi'l-'aşri'l-Memlûkî* (Dımaşk 1990).

B) Neşirleri. *Dârimî, Sünenü'd-Dârimî* (baskı yeri yok, 1349); İbn Vaddâh, *Kitâbü'l-Bida' ve'n-nehÿü'anhâ* (Dımaşk 1400/1980; Kahire 1411/1990); Ebû Amr ed-Dânî, *el-Muknî' fi marîfeti mersûmi meşâhîfi ehli'l-emşâr ma'a Kitâbi'n-Nakht* (Dımaşk 1359/1940, 1403/1983); Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir, *Târîhu medineti*

Dımaşk (X. cilt, Dımaşk 1952); İbn Ecâ el-Halebî, *el-'Irâk beyne'l-Memâlik ve'l-'Osmâniyyîn el-Etrâk ma'a Riğleti'l-Emîr Yeşbek min Mehdî ed-Devâdâr* (Dımaşk 1406/1986); İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâ'ü'l-ğumr bi-ebnâ'i'l-umr* (Dımaşk 1399); İbn Kennân, *el-Mürücü's-sündüsiyyetü'l-fesîha fi telhîşi târihi's-Sâlihiyye* (Dımaşk 1366/1947); Şemseddin İbn Tolun, *I'lâmü'l-verâ bi-men vülîye nâ'iben mine'l-Etrâk bi-Dımaşk-ı's-Şâmî'l-kübrâ* (Dımaşk 1383/1964, 1984), *el-Ķalâ'idü'l-cevheriyye fi târihi's-Sâlihiyye* (Dımaşk 1368-1375, 1980) ve *Nakdû't-tâlib li-zeğali'l-menâşib* (Hâlid Muhammed Dehmân ile birlikte, Beyrut 1412/1992); İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr* (I-II, Dımaşk 1345); Muvaffakuddin İbn Kudâme, *Muhtaşaru Minhâci'l-kâşidin* (Dımaşk 1347); Erbilî, *Medârisü Dımaşk* (Dımaşk 1947); Fahreddin İbnü's-Sââtî, *'İlmü's-sâ'ât ve'l-'amelü bihâ* (başka risâlelerle bir arada, Dımaşk 1402/1981).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir Ayyaş, *Mu'cemü'l-mü'ellifine's-Süriyyîn fi'l-karni'l-işrin*, Dımaşk 1405/1985, s. 196-197; Süleyman Sâdeddin, *Min a'lâmi'l-fikri'l-'Arabî fi'l-karni'l-işrin*, Dımaşk 1991, s. 163-164; Nizâr Abâza – M. Mutî el-Hâfız, *Târîhu 'ulemâ'i Dımaşk*, Dımaşk 1991, III, 532-537; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İlmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 219; Ahmed el-Alâvine, *Ẓeylü'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 164-165; Şâkir Fahhâm, "Ârâ'ü ve enbâ'ü'l-üstâz Muhammed Ahmed Dehmân", *MMLADm.*, LXIII/3 (1988), s. 527-537.

MAHMÛD EL-ARNAÛT

MUHAMMED AHMED KÂDİRİ

(محمد أحمد قادری)

Ebû'l-Hasenât Seyyid Muhammed
Ahmed Kâdirî
(1896-1961)

Pakistanlı âlim ve siyaset adamı.

Hindistan'ın Alvar şehrinde doğdu. Babası Birelvî ekolünün önde gelen şahsiyetlerinden Seyyid Didâr Ali Şah'tır. İran'ın Meşhed şehrinde Hindistan'a gelen atalarının soyu Hz. Hüseyin'e ulaşır. Muhammed Ahmed, Kur'an'ı ezberledikten sonra Farsça ve Urduca'sını geliştirdi; terzilik, saatçilik vb. işlerle meşgul oldu. On beş yaşına kadar Arap dili ve edebiyatı ile temel dinî konularda kendini yetiştirdi. Hocaları arasında babasından başka Birelvî cemaatinin kurucusu Ahmed Rızâ Han Birelvî ve Naîmüddin Muradâbâdî yer alır. Hakîm Nevvâb Hâmiyyüddin Ahmed Han Muradâbâdî'den geleneksel tıp (tıbb-ı Yünânî) öğrenerek tabiplik icâzeti aldı.

Bir süre Alvar'da imam -hatiplik görevinde bulundu. Burada Tehaffuz-ı Hukûk'lî-müslimîn cemiyetinin kurulmasına öncülük etti. 1920'de gittiği Agra'da üç yıl tabiplik yaptı. 1926'da Lahor'a yerleşti. Babasının yerine Mescid-i Vezirhan'a imam oldu ve Devâhâne-i Kâdirî adıyla bir sağlık birimi kurdu. Yayın faaliyetlerini yürüten Bezm-i Tanzîm adlı merkez de buraya bağlı olarak açıldı. Muhammed Ahmed, Lahor'da Dârülulûm-i Hizbül-ah-nâf adlı medresenin teşkilinde görev aldı (1926) ve bu medresede hocalık yaptı. 1945'te hacca gitti. Dönüşünde siyasî faaliyetlere ağırlık verdi ve Muhammed Ali Cinnah'a destek sağladı. Pakistan'ın kurulmasının ardından Cem'iyet-i Ulemâ-yi Pâkistân adıyla bir cemaat ve parti tesis etti ve ilk başkanı oldu; bu görevini vefatına kadar sürdürdü. 1948'de parti olarak Keşmir'in bağımsızlık hareketine destek verdi; bu sebeple kendisine "Gâzî-yi Keşmir" lakabı verildi.

İngilizler'in yönetimi zamanında devletin en üst görevlerine getirilen Kâdiyânîler'in Pakistan'da gittikçe güçlenmesi Sünnî ulemâsını rahatsız etmiş, bunun üzerine harekete geçen ulemâ bazı tedbirler alınmasını ve Kâdiyânîler'in İslâm dışı ilân edilmesini istemişti. "Tahrîk-i Hatm-i Nübüvvet" adı altında yürütülen faaliyetler sebebiyle mevcut yönetim, içerilene Mevdüdü'nin de bulunduğu birçok âlimle birlikte Muhammed Ahmed'i de tutukladı (27 Şubat 1953). Karaçi, Sukkur, Haydarâbâd-Sind ve Lahor hapishanelerinde bir süre hapis yatan ve bu sırada sağlığı iyice bozulan Muhammed Ahmed 20 Ocak 1961 tarihinde Lahor'da vefat etti. Cenazesi, vasiyetine uyularak Dâtâ Gencbahş-ı Lâhûrî diye bilinen Hücvîrî'nin Lahor'daki Dâtâ Gencbahş Camii hazinesine defnedildi. Muhammed Ahmed, adını daha çok siyasî faaliyetlerle duyurmuş olmakla birlikte çoğu risâle şeklinde elliyi aşkın eser kaleme almış, "Hâfiz" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sine olan ilgisi sebebiyle konuşmalarında ve yazılarında ondaki bilgileri ve şiirleri kullanmıştır.

Eserleri. 1. *Tefsîrül-Hâsenât be-Âyât-ı Beyyînât* (Lahor 1956; I-VII, 1992-1998). Telifine Lahor'daki cezaevinde başlanan eserin sekiz cüzü burada tamamlanmış, müellifin vefatı üzerine Kâf süresinin 30. âyetinin tefsirinin ardından 28. cüzün sonuna kadar çalışmayı oğlu Muhammed Halîl Ahmed sürdürmüştü, daha sonra eksik kalan yerler de ikmal edilmiştir. Hadislerin seçiminde dikkatsiz olan

Muhammed Ahmed tefsirinde İsrâiliyat'a çokça yer vermiştir. 2. *Haşâ'îş-i Muştâfâ 'aleyhi'l-tahîyyetü ve's-senâ* (Lahor, ts., Encümen-i Nusretül-İslâm). 3. *Tîbü'l-verde Şerh-i Kaşîde-i Bürde-i Şerif*. Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'ye ait kasidenin Urduca şerhidir (Lahor 1998, 5. bs.). 4. *Medenî Tâcdâr: Milâd Nambir*. Eserde Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle yapılan törenler ele alınmıştır (Lahor, ts., Makbûl-i Âm Press; Bezm-i Tanzîm). 5. *Evrâk-ı Ğam*. Hz. Âdem'den Kerbelâ Vak'ası'na kadar geçen olaylara ve peygamberlere dair hacimli bir çalışmadır (Lahor 1972, 1975, 1987). Eser ilk çıkışında Şîi yanlısı diye eleştirilince müellif tarafından yeniden düzenlenmiştir. 6. *el-Hâlid*. Hâlid b. Velîd hakkındadır (Lahor, ts.). 7. *Şemîm-i Risâlet*. 125 hadisin tercüme ve şerhidir (Lahor, ts., Kütübhâne Makbûl-i Âm). 8. *Kân-ı Nübüvvet key Cevâhir Pârey*. Eserde aile hayatı ve ah-lâk gibi konularla ilgili 200 hadis tercüme edilerek kısaca açıklanmıştır (Lahor, ts., Dîn-i Muhammedî Press). 9. *Hadîg-i "Lâ edri" kâ Beyân aor Mü'mîn ka İmân*. Diyübendî cemaatinden Mevlânâ Ahmed Ali Lâhûrî'ye cevap olarak yazılmıştır (Lahor, ts., Bezm-i Tanzîm). 10. *el-'Akkâ'id* (Lahor, ts.), *Âlâmât-ı Kıyâmet* (Lahor, ts.), *İmân u Küfr-i İnsân* (Lahor, ts.), *el-Vuđû* (Lahor, ts.), *Mî'râc-ı Mübârek* (Lahor 1351), *Ahkâm-ı Leyletü'l-Berât* (Lahor, ts.) adlı altı kitapçık Bezm-i Tanzîm tarafından "Hanefî Silsile-i Dîniyât" adıyla seri halinde yayımlanmıştır. 11. *Vehhâbiyôn key Şer ki Kahânî Un ki Ekâbir ki Zübânî*. "Yâ Resûlellah" ve "yâ Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî" şeklindeki nidâların şer'î durumuyla ilgili tartışmaları ihtiva eden bir çalışmadır (Lahor, ts., Bezm-i Tanzîm). 12. *Berâhîn-i Hanefiyye li-İslâhî'l-Vehhâbiyye*. Bid'at olduğu ileri sürülen bazı hususlar ve cumanın farziyetine dair bir risâledir (Lahor, ts., Matbaa-i Kerîmî). 13. *Mîrzâ'iyet per Tebşîra*. Kâdiyânîlik hakkında çeşitli tarihlerde yayımlanan yedi risâlenin ortak adıdır (Lahor, ts., Bezm-i Tanzîm). 14. *Haksârî Mezheb aor İslâm*. Hâksâr hareketi ve kurucusu İnâyetullah Han aleyhinde kalem alınmıştır (Lahor 1939). 15. *Cem'î Kur'ân-ı 'Azîm aor Ehâdis-i Nebî-i Rahîm per Muhaqqîkâne Tebşîra*. Hadisleri reddederek sadece Kur'an'la amel etmenin gerekli olduğunu iddia eden Ehl-i Kur'an ekolü hakkındadır (Lahor, ts., Dîn-i Muhammedî Press). 16. *Refîkû's-sefer ilâ beledi hayri'l-beşer* (Lahor 1364). 17. *Fezâ'ilü Ramazân el-Mübârek ma'a Aşkâm-ı Şıyâm* (Lahor, ts., Bezm-i Tanzîm).

18. *Terâvih kâ Şübût* (Lahor, ts., Bezm-i Tanzîm). 19. *es-Su'âl ve'l-cevâb fi mes'eleti'l-hicâb* (Lahor, ts., Neşriyyât-ı Merkezî Cem'iyet-i Ulemâ-yi Pâkistân). 20. *Felsefe-i Tekbîr u Vuđû' aor Namaz* (Lahor, ts., Bezm-i Tanzîm). 21. *Felsefe-i Cihâd aor Keşmîr* (Lahor, ts., Neşriyyât-ı Merkezî Cem'iyet-i Ulemâ-yi Pâkistân). 22. *Kelâmü'l-mergûb Tercüme-i Keşfü'l-mahcûb*. Hücvîrî'ye ait eserin tercümesi olup başına Hakîm Muhammed Mûsâ Amrîsarî'nin uzun bir mukaddimesi eklenmiştir (Lahor 1393). 23. *Tahkîkî Makâle*. Kur'an ilimleri, hadis, fıkıh ve tasavvufa dair makaleleri içeren bir risâledir (Lahor, ts., Mektebetül-Hasenât). 24. *Beyâz-ı Kebîr*. İlâç ve tedavilerle ilgili alfabetik bir çalışmadır (Lahor 1350). 25. *Dîvân-ı Hâfız Alvarî* (Lahor, ts.). 26. *Müseddes-i Hâfız* (Lahor 1924). 27. *Şubh-i Nûr*. Dinî içerikli bir romandır (Lahor, ts., Matbaa-i Kerîmî).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Ahmed Kâdirî, *Tefsîrül-Hâsenât*, Lahor 1992, I, 27; III, 99; IV, 831; ayrıca bk. Şemîm Hüseyin'in girişi, I, s. m-n; İntizâr Hüseyin'in girişi, I, s. s-'a; M. Abdülhakîm Şeref Kâdirî, *Tezkire-i Ekâbir-i Ehl-i Sünnet*, Lahor 1976, I, 422-428; Rızâül-Mustafâ Çiştî, *Mağzen-i Berekat*, Lahor 1978, s. 12; M. Sâdık Kasûrî, *Ekâbir-i Tahrîk-i Pâkistân*, Lahor 1979, I, 46-50; M. Sîddîk Hezârî, *Te'ârûf-i 'Ulemâ-i Ehl-i Sünnet*, Lahor 1979, s. 23, 30; a.m.f., *Târîhsâz-ı Şahşîyât*, Lahor 1992, s. 179-185; İkbâl Ahmed Fârûkî, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Ehl-i Sünnet ve Cemâ'at-i Lahor*, Lahor 1987, s. 315-335; Mahmûd Ahmed Kâdirî, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Ehl-i Sünnet*, Faysalâbâd 1992, s. 59-61; M. İshak Battî, *Nukûş-ı 'Azamet Rafta*, Lahor 1996, s. 490-494; M. Celâleddîn Kâdirî, *Târîh-i Âl İndiyâ Sünnî Kanfirins: 1925-1947*, Gucerât 1420/1999, s. 212; Seyyid Sâbir Hüseyin Buhârî, *Ķâ'id-i 'Azam kâ Meslek*, Lahor 1420/1999, s. 232; Seyyid Âlem, *Sünnî Kanfirins*, Karaçi, ts. (Encümen-i Tâcdâr-ı Harem), s. 21; Abdülhamîd Bîngîk, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekollerî*, İstanbul 2001, s. 195-196, 204; *Urdü Câmî' Ensiklopediya*, Lahor 1987, I, 54; *Şâhkâr-ı İslâmî Ensiklopediya*, Lahor, ts. (Mektebe-i Şâhkâr), s. 70.

KHALID ZAFARULLAH DAUDI

MUHAMMED AHMED el-MEHDÎ

(محمد أحمد المهدي)

Muhammed Ahmed b. Abdillâh b. Fahl b. Abdilvelî b. Abdillâh el-Mehdî (ö. 1302/1885)

Mehdîlik iddiasıyla ortaya çıkan Sudanlı mutasavvîf.

1258 (1842) veya 1260 yılında Sudan'ın Dongola vilâyetinde Nil nehri üzerinde bulunan Lebeb adasında doğdu. Dindarlığı ile bilinen köklü bir aileye mensuptur. So-